

היחזור הגלגל לאחור?

ובמיוחד כשמדובר בדרגים בכירים. מול כל היתרונות שנמנו כאן, ראוי להזכיר כי לעתים יש להתייחס לביקורת הפומבית המובאת בתקשורת בזהירות, שכן לא תמיד היא מונעת על-ידי הדחף להצביע על ליקויים לצורך תיקונם, אלא גם על-ידי הרצון להיות מסחרית ואטרקטיווית, ולו גם במחיר הבלטה בלתי מאוזנת של התופעות השליליות ועיוות התמונה. הצגה מעוותת כזו פוגעת כמובן בתדמית הצבא, גורמת לעיתים עוול ליחידות מסוימות או לקצינים בכירים, ואפילו עלולה לפגוע בכושר ההרתעה כלפי אויבינו.

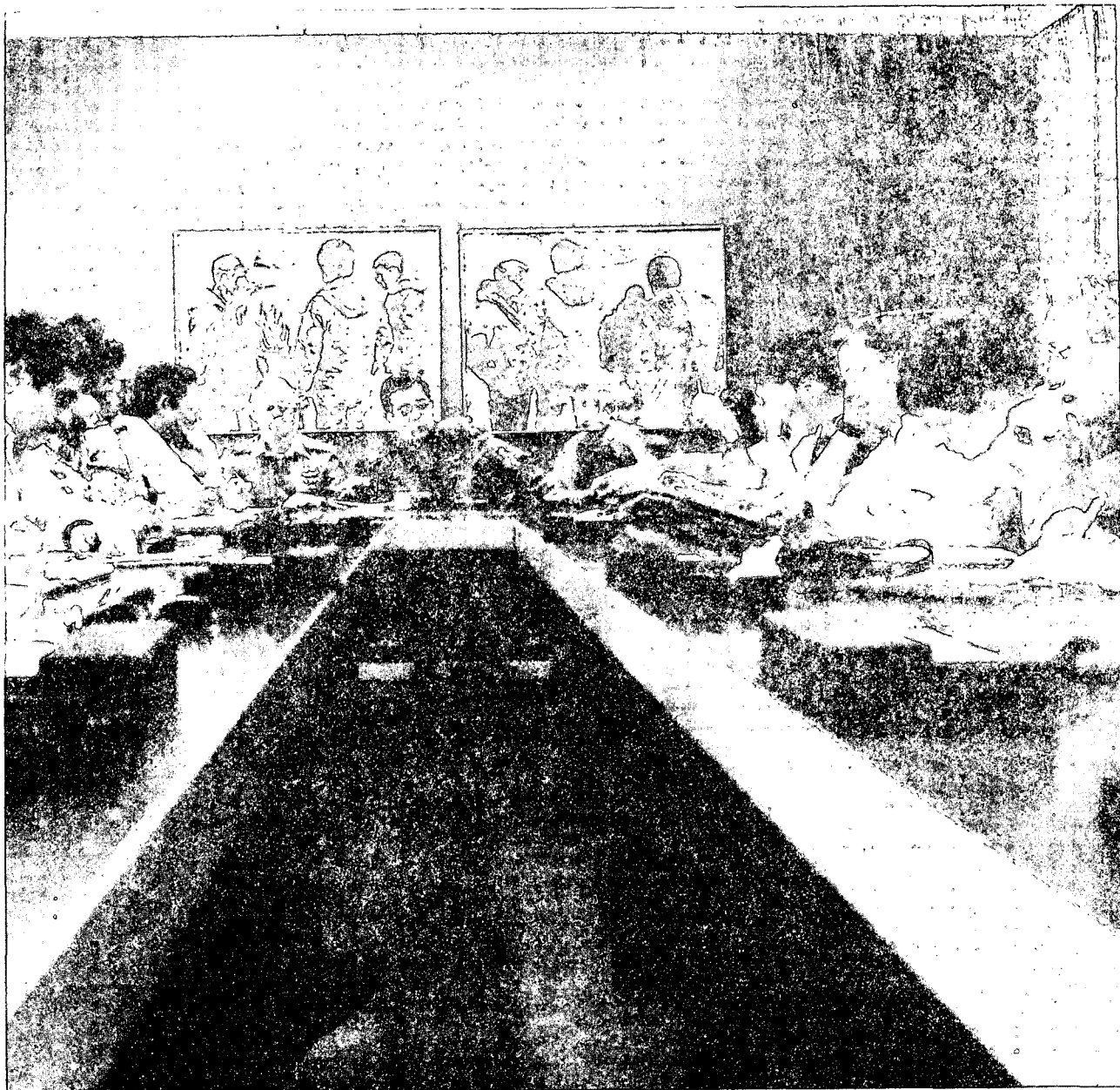
דמותו של צה"ל בתקשורת

סקרים שונים מצביעים על האופן שבו מצטייר צה"ל באמצעי התקשורת. מן הסקר השנתי של עמדות הציבור, שנערך עבור צה"ל באמצעות המכון למחקר חברתי שימושי בחודשים אוקטובר-נובמבר 1989 בקרב מדגם מייצג של אזרחים בוגרים במדינה, עולה כי בהשוואה לשנים 1985-1982 חלה ירידה בתדמיתו של צה"ל באמצעי התקשורת. בעוד שבשנים 1985-1987 סברו 65% מהנשאלים כי לצה"ל תדמית חיובית באמצעי תקשורת, הרי בשנת 1989 רק 53% סברו כך. הירידה גדולה עוד יותר בקרב בעלי ההשכלה הגבוהה שבקרב המשיבים – מ-51% ב-1988 ל-39% בלבד בשנת 1989. תוצאות אלה מקבלות משנה תוקף במחקר דעת קהל שנערך עבור דובר צה"ל על-ידי מכון המחקר של "דחף" במרס 1990 בקרב מדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת בישראל. על-פי מחקר זה סבורים 54% מהנשאלים כי הכיסוי של צה"ל באמצעי התקשורת אינו אמין וכי אמצעי התקשורת נוטים להבליט אירועים שליליים. רק 40% סבורים כי הכיסוי של צה"ל אמין ומשקף את המציאות. בניגוד להערכת האופן שבו מוצג צה"ל באמצעי התקשורת, תדמיתו האמיתית של צה"ל בעיני האזרחים עדיין גבוהה: בסקרי "עמדות ציבור" שנערכו בשנת

של ילדיהם בפרט, והם מגלים מעורבות רבה, אשר מתבטאת לעתים בפנייה ישירה לגורמי הצבא, כולל מפקדי שדה בכל הרמות, או גם בפנייה לאמצעי התקשורת. גורם נוסף שהאיץ את חשיפתו של צה"ל לציבור היה התפתחות אמצעי התקשורת בישראל, כמו גם בעולם המערבי כולו, המתבטאת בנוכחותם של אנשי תקשורת בכל מקום ובהרחבת פעילותם, בעוד היכולת הטכנולוגית מאפשרת להביא אינפורמציה בזמן אמיתי אל תוך ביתו של כל אזרח.

ביקורת – יתרונות וחסרונות

לחשיפתו הציבורית של צה"ל פנים רבות, החל מביקורת נכונה ומאוזנת המציגה את הצדדים החיוביים, כמו גם את הפחות חיוביים, וכלה בהתקפות שלוחות רסן שמתעלמות לעיתים מן העובדות ומן המציאות. מובן שלחשיפתו של צה"ל לביקורת ציבורית בכלל ולביקורת באמצעות התקשורת בפרט, יתרונות חשובים ביותר. צה"ל, ככל גוף גדול, סובל לעתים – למרות היותו בעל רמה מוסרית ואמינות גבוהים ביותר ובעל מנגנוני פיקוח ובקרה פנימיים – מליקויים ברמת הארגון הכולל ומחריגים גם ברמה האישית. אמנם הוא פועל ביוזמתו לחשוף ולתקן ליקויים אלה, אך הביקורת הציבורית מהווה כעין חישוק נוסף לפעילות הפנימית. היא מהווה גורם מאזן ומרסן בתחומי מוסר הלחימה וטוהר הנשק, ובמיוחד במקרים שבהם תיחוס ערכים אלה אינו בהיר ומגדר. הביקורת יכולה להצביע על ליקויים כגון מנהל לא תקין, ארגון לקוי, חוסר יעילות ובזבוזים, ולהאיץ את תהליכי תיקונם. יש בה גם כדי להמריץ טיפול רגיש יותר בפרט והתייחסות למצוקותיו, ולתרום לפעילות נמרצת לעקירה משורש של תופעות "הטרטורים" וההשפלות, למרות שכיום שכיחותן נמוכה במכפלות משהיתה בעבר. הביקורת מוודאת כי צה"ל יטפל באופן בלתי מתפשר בהתנהגות חריגה בתחומי טוהר המידות,

מסיבת כתבים צבאיים. התפתחות אמצעי התקשורת בישראל האיצה את חשיפתו של צה"ל לציבור.

בביצוע משימותיו. שאלות בדבר הנכונות לשרת בצה"ל אילו השירות היה התנדבותי, או הנכונות לשרת ביחידות קרביות ונכונות לקצונה, זוכות באחוזים גבוהים של תשובות חיוביות.

אך תוצאות חיוביות אלה אינן בהכרח עמידות לאורך זמן. שחיקה נמשכת בדימוי התקשורת של צה"ל, עלולה להביא בסופו של דבר לטשטוש הגבול שבין הדימוי של צה"ל בתקשורת לדימויו האמיתי, ולפגוע בדימויו ובמעמדו בקרב האזרחים הבוגרים ובני הנוער, להשפיע על ביטחונם בצה"ל ועל נכונותם לשרת בתפקידי קו ראשון. יש להאמין כי אין זו כוונתם של אנשי התקשורת אך הם עלולים להביא לידי כך.

האחרונות השיבו 92% מהנשאלים כי הם סומכים על כושר הלחימה ועל יכולת ההכרעה של צה"ל, במקרה שתפרוץ מלחמה. 87% מהם השיבו כי הם סומכים על מפקדים בכירים בצה"ל. שיעורים אלה גבוהים אפילו מעט ממה שהתקבל בשנים קודמות.

סקר דובר צה"ל מראה כי 95% מהנשאלים סומכים על כושר הלחימה וההכרעה של צה"ל, ורק 3% אינם סומכים עליו.

דר"ח אחר, "תפיסות עולם של בני נוער בישראל", שמתבסס על סקר של מחלקת מדעי ההתנהגות של צה"ל (ממד"ה) בקרב בני נוער, מלש"בים וחיילים בשירות חובה, מלמד כי תדמיתו של צה"ל בעיני הציבור הצעיר היא חיובית ביותר וכי 95% מהנשאלים סומכים על צה"ל

צה"ל בליבו של ויכוח פוליטי

תופעה שהתגלתה במהלך מלחמת לבנון ואחר-כך באינתיפאדה היא התקפות על צה"ל או על מפקדים בכירים מתוך שיקולים פוליטיים מצד אנשים מכל גווי הקשת הפוליטית. בדבר זה טמונה, מצד אחד, סכנה של גרירת צה"ל לתוך ויכוח פוליטי, ומצד שני יש בו עשיית עוול אישי למפקדים, אשר כלובשי מדים מנועים מלהגיב כאשר הם מותקפים אישית.

אך יתירה מזו, חשיפתם המופרזת של מפקדים לתקשורת והעמדתם במוקד תשומת הלב הציבורית, עלולה לגרום למפקדים להפנות משאבי זמן ותשומת לב לדמותם בתקשורת, דבר שעלול לנגוס בהתמקדותם המלאה בעשייה הצבאית. הדבר יכול אף להרחיק לכת ולתת את אותותיו בקבלת החלטות על-ידי מפקדים. במקום לקבל החלטות על-פי המתחייב מסדר העדיפויות האובייקטיבי, עלולים מפקדים לתת משקל יתר להשתקפות ההחלטה בכלי התקשורת. כלומר, להיות מושפעים משיקולים זרים. במקום להתמקד בחתירה בלתי מתפשרת להישגים, לשיפור יכולת, ולהצבת סטנדרטי ביצוע גבוהים יותר, עלולה להינקט גישה של הימנעות מכישלון, שאולי יציב אותם בלב הביקורת הפומבית. למותר להדגיש כי חשש זה פוגע ביצירתיות, בחדשנות ובתעוזה תוך לקיחת סיכון מחושב, שהם כה חיוניים לצה"ל.

דיווחים בלתי אחראים בכלי התקשורת עלולים לפגוע במוראל ולהגביר תופעות כגון התאבדות, על-ידי הבלטת "מודלים לחיקוי", תוך האדרת השולחים יד בנפשם, ומתן לגיטימציה לפרט, על-ידי הצגת המקרים הטראגיים ככישלון של המערכת ולא ככישלון אישי.

מה על צה"ל לעשות

בראש ובראשונה, על צה"ל להיות טוב יותר, או במילים פשוטות – להימנע ככל האפשר מלספק סיבות לביקורת.

על צה"ל לבצע באופן מיטבי את משימותיו, להפיק לקחים, לקיים משמעת ברמה גבוהה, להקפיד על מילוי הוראותיו, לשמור על טוהר מידות, לקיים מוסר לחימה ולהילחם ללא פשרות בתופעות חריגות. בנוסף לכך על צה"ל לפעול בכל הכלים שבידו להכוונת התקשורת לנקיטת גישה אחראית ואמינה, לפחות בכל הנוגע לצה"ל.

אך ביוצאו מתוך ההנחה שלא בכל מקרה תהיה תקשורת אחראית ומאוזנת, ומתוך ידיעה שהתקשורת תמשיך להוות גורם מרכזי בחברה דמוקרטית וכוחה אף יגבר, על צה"ל להיערך ליחזמות תקשורתיות אסטרטגיות, שתפקידן לבנות תדמית אמינה וחיובית של הצבא. במקביל, עליו ליצור כלים לתגובתיות תקשורתית בזמן אמיתי על-מנת להגן על תדמיתו ועל אנשיו בפני סילופים ועיוותים אפשריים. זאת מבלי לטיח ליקויים, כאשר אכן ישנם כאלה.

על קברניטי צה"ל לגלות רגישות ציבורית, אך עם זאת גם התאפקות, כושר ספיגה, דבקות בעקרונות, והפעלת שיקול דעת הנשען על בסיס ענייני ולא על השאלה כיצד יתקבל הדבר בתקשורת. יש להיות קשובים לרחשי ליבו של הציבור, אך מול התקפות תקשורתיות לא מאוזנות יש לגלות קור-רוח ולדבוק בסדר העדיפות הנובע מהאמת הפנימית השואבת כוחה מהסמכות ומהאחריות שהוטלה על מפקדי הצבא.

יש להקפיד שלא להיגרר לפרובוקציות בתחום הפוליטי, תוך הקפדה על ביצוע מדיניות הדרג המדיני והנחיותיו. על צה"ל להעמיק ולשכלל את הכלים שנוצרו לקבלת פניות הציבור – חיילים, הורי חיילים ואזרחים, ולטפל בהן באופן מיטבי.

אם נפעל בהתאם לכיוונים שהותוו כאן, נוכל למצות את המיטב מהמציאות החדשה, שבה צה"ל חשוף לביקורת ציבורית ולתקשורת במידה רבה, שכמותה לא ידע בעבר. צריך להכיר במציאות זו על יתרונותיה ועל חסרונותיה ולכלכל מעשינו בתבונה, כי בתחום חשיפתו של צה"ל לציבור לא יחזור הגלגל לאחור.